

Recepcija štirih ameriških romanov in njihovih slovenskih prevodov v luči ideologije rasizma

Janko Trupej

Laška vas 21, SI-3273 Jurklošter
janko.trupej@gmail.com

V pričujočem prispevku se ukvarjamo z vprašanjem, v kolikšni meri se slovenska recepcija nekaterih romanov, ki so bili v ZDA kontroverzni zaradi rasizma, razlikuje od recepcije v izvirni kulturi, pri čemer poleg različnih ideoloških okvirov izvorne in ciljne kulture upoštevamo tudi potencialni vpliv besedilnih premikov v prevodih.

Ključne besede: ameriška književnost / ideologija / rasizem / Stowe, Harriet Beecher: *Koča strica Toma* / Twain, Mark: *Prigode Huckleberryja Finna* / Mitchell, Margaret: *V vrtincu* / Steinbeck, John: *O miših in ljudeh* / literarno prevajanje / prevodi v slovenščino / literarna recepcija

Literarna dela med izvorno in ciljno kulturo

Literarna veda se je sicer dolgo ukvarjala predvsem z besedili in njihovimi avtorji, v drugi polovici 20. stoletja pa je precejšnje pozornosti postala deležna tudi »produkcija pomenov pri procesu branja«¹ (Baldick 212). Hans Robert Jauss, eden najpomembnejših predstavnikov recepcijske estetike, izrazi mnenje, da bi bralce morali obravnavati v enaki meri kot sama besedila in njihove avtorje, saj bralci aktivno oblikujejo *zgodovinsko življenje* slehernega literarnega dela; že ob prvotnem izidu ga primerjajo z drugimi poznanimi deli, nato pa vsaka nova generacija bralcev ponovno ovrednoti njegovo estetsko vrednost in s tem obogati recepcijo (»Literary« 7–9; prim. Jauss, *Estetsko* 16). Jauss v okviru problematike razumevanja besedil operira s konceptom obzorja oz. horizonta pričakovanja, ki ga lahko opredelimo kot

nabor kulturnih norm, domnev in kriterijev, ki oblikujejo način, kako bralci v določenem obdobju razumejo in sodijo o literarnem delu. Oblikujejo ga lahko dejavniki, kot so prevladujoče konvencije in definicije umetnosti (npr. dekorum) ali trenutni moralni kodeksi. Takšni 'horizonti' so podvrženi zgodovinskim spremembam, zato bo morda kasnejša generacija bralcev v istem delu videla precej različen niz pomenov in ga zatorej ovrednotila drugače. (Baldick 116)

Jauss izpostavi dihotomijo med *zaprtim horizontom znotrajsvetnega spoznanja*, pri katerem naj bi bila resnica v literarnem delu podana vnaprej, in *odprtim horizontom napredujočega izkustva*, pri katerem gre za iskanje mogočega smisla (*Estetsko* 397). Zagovarja slednji koncept in navaja, da se pri večkratnem branju nekega besedila razumevanje le-tega lahko spreminja oz. da utegne vsako vnovično branje besedilu dati nekoliko drugačen pomen (ibid. 414). Toda tudi v istem časovnem obdobju je publika v neki kulturi heterogena in zato nima popolnoma enakega horizonta pričakovanja, poleg tega pa se številna literarna dela v prevodu berejo tudi v tujih kulturah, kjer se horizonti pričakovanja bistveno razlikujejo od tistih v izvirni kulturi, kar privede do različnih interpretacij besedila (Pezdirc Bartol 245).

Različna branja nekega besedila v različnih kulturnih okoljih pogosto niso pogojena le z drugačnimi horizonti pričakovanja, temveč so posledica *premikov*² v prevodih; kot namreč ugotavlja Kitty M. van Leuven-Zwart (171), utegnejo konstantni premiki spremeniti interpretativne možnosti besedil. Premiki so sicer lahko posledica nezadostnega razumevanja izvirnika (Hermans 2–3), nepazljivosti ali pomanjkanja prevajalske strategije (Malmkjaer 149–154), vendar pogosto gre za zavestne odločitve, pogojene z namenom oz. *skoposom* (Vermeer), ki naj bi ga prevedeno besedilo imelo v ciljni kulturi. Erich Prunč v okviru obravnavanja prevajalčevih odločitev uporablja oznako *kultura prevajanja*, ki jo opredeli kot »sklop konvencij in norm, ki v neki kulturi določajo prevajalsko dejavnost, [in] je rezultat odnosov moči in ideologij v neki kulturi« (88). Theo Hermans trdi celo, da pri vseh prevodih prihaja do določene »stopnje manipulacije izvirnega besedila z določenim namenom« (9). Predvsem v totalitarnih in avtoritarnih sistemih prevajalci o svoji prevajalski strategiji pogosto ne odločajo povsem avtonomno, saj so zaradi institucionalnih pritiskov primorani zagotavljati skladnost prevedenih besedil s sočasnimi ideologijami (gl. npr. Lefevere; Venuti; Kocijančič Pokorn). Čeprav prevajanje v demokratičnih sistemih običajno ni podvrženo primerljivim pritiskom, imajo tuji avtorji več možnosti, da se jih bo prevajalo in bralo, če njihova dela afirmirajo norme ciljne kulture (gl. Venuti 128–140).

Posegi v prevedena besedila lahko povzročijo celo, da ima neko besedilo v ciljni kulturi drugačen status, kot ga je imelo v izvirni kulturi (Lefevere) – s to problematiko se bomo deloma ukvarjali tudi v pričujočem prispevku.³ Ugotavljali bomo, v kolikšni meri se je slovenska recepcija določenih literarnih del od izvirne recepcije razlikovala zaradi spremenjenih interpretativnih možnosti, ki so posledica premikov, in v kolikšni meri zaradi različnih ideologij v izvirni in ciljni kulturi oz. zaradi spreminjajočih se odnosov med obema kulturama. Na podlagi primerjave izvirne in slovenske recepcije⁴ romanov *Uncle Tom's Cabin*, *Adventures of Huckleberry Finn*, *Gone with the Wind* in *Of Mice and Men* (besedil, ki so bila v ZDA sporna zaradi rasizma

in so bila v slovenščino prevedena večkrat) ne bomo poskušali ugotoviti le *kako*, temveč tudi *zakaj* se je njihova recepcija skozi čas spreminjala.

Primerjava recepcije

Harriet Beecher Stowe: *Uncle Tom's Cabin; or, Life Among the Lowly* [1852] (Prevodi: 1853 (2×), 1918, 1934, 1954)

Ta abolicionistični roman je bil objavljen v obdobju, ko je širom ZDA potekala burna razprava o vprašanju suženjstva, kar je pripomoglo k temu, da je takoj po izidu postal izjemna prodajna uspešnica in bil deležen tudi precejšnje kritiške pozornosti. Zagovorniki odprave suženjstva so ga večinoma sprejeli z navdušenjem, medtem ko je bila na sužnjelastniškem Jugu recepcija izrazito negativna in kmalu je začela nastajati celo t. i. *anti-Uncle Tom* literatura, ki je prikazovala milejšo obliko sužnjelastništva oz. ga je zagovarjala (Asim 62–63).⁵

Po odpravi suženjstva leta 1865 je zanimanje za roman začelo upadati; večje pozornosti je znova deležen šele od sredine 20. stoletja, ko se je v ZDA – predvsem kot posledica intenziviranja afroameriškega boja za državljanske pravice – začelo ponovno vrednotenje nekaterih del, ki obravnavajo problematiko rasizma. Čeprav vse do danes obstaja širok konsenz, da je bila Harriet Beecher Stowe Afroameričanom naklonjena in je s svojim najodmevnejšim romanom celo pospešila odpravo sužnjelastniškega sistema v ZDA, so nekateri temu literarnemu delu začeli očitati rasistične tendence (Parfait 189, 203). To velja predvsem za afroameriške kritike, ki so trdili, da utrjuje določene rasne stereotipe in potrjuje nazore o večvrednosti bele rase (Banks 37). Afroameriški pisatelj James Baldwin je v sestavku iz leta 1949 (cit. v Asim 69) npr. izpostavil, da sta izmed vseh afroameriških pripovednih oseb kot krepostna prikazana skoraj izključno mulata George in Eliza Harris.⁶ Jabari Asim (61–62) navaja, da se je Afroameričanom pri stricu Tomu zdelo sporno predvsem to, da je zvest svojim lastnikom, je pripravljen trpeti in ne sovraži svojih mučiteljev (prim. Meer 15; Parfait 190).⁷

Za nekatere kritike je problematično tudi, da je pisateljica snov črpala iz tradicije črnih minstrelov. Richard Yarborough npr. opozori na vzporednice med rasnimi stereotipi, ki so jih v 19. stoletju propagirale minstrelske predstave, in nekaterimi prizori v *Uncle Tom's Cabin* – kot primer navaja Sama in Andyja, sužnja na posesti Shelbyjevih, ki pogosto delujeta komično (47). Sarah Meer s tradicijo minstrelov povezuje komične nastope, ki jih uprizarjata otroka Harry in Topsy, in trdi, da je roman pri-

speval k dolgoročnemu oblikovanju škodljive karakterizacije temnopoltih (13, 29). Tudi Asim meni, da je pisateljica podkrepila mit o manjvrednosti Afroameričanov, saj naj bi jih orisala kot primitivne in otročje (61, 70–71), ravno tako zadržan pa je glede uporabe izraza *nigger*, ki se v romanu pojavi 109-krat in ga večinoma uporabljajo Afroameričani ter negativne bele pripovedne osebe (ibid. 69–70).

Že leta 1853 sta izšli kar dve slovenski različici romana – Janez Božič in Franc Malavašič sta prevedla nemško priredbo izvirnega besedila. Iz nemščine je bila prevedena tudi priredba Silvestra Košutnika iz leta 1918, medtem ko je Olga Grahor leta 1934 priredila izvirno besedilo. Zaradi krajšega obsega je v teh štirih priredbah rasističnega diskurza manj kot v izvirniku, nevtralizirana pa so tudi vsa negativna poimenovanja temnopoltih. Za priredbo iz leta 1954, pri kateri sta sodelovali Olga Grahor in Kristina Brenk, je ravno tako značilna standardizacija pejorativnih poimenovanj, poleg tega pa je bil na nekaterih mestih eksplicitno rasistični diskurz izpuščen na ravni povedi, kar za starejše priredbe ni značilno (gl. Trupej 94–96).

V slovenski periodiki sicer zasledimo zapise o prvih štirih priredbah romana, vendar o živahni recepciji ne moremo govoriti. V publikaciji *Slovenska bčela* npr. glede Božičeve priredbe zapišejo, da je v Celovcu izšla »povest o prenesrečnem življenju vbogih zamorcov v svobodnih deželah Amerike. Milo se človeku stori, slišati, kaj ti revčiki terpeti morajo« (N. N., »Slovstvenik« 184). Malavašičevo priredbo v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* opišejo kot izjemno uspešno »delo časa, katero govori od robstva ali sužnosti v strinjenih ameriškanskih državah, in jasno dokazuje, da je zoper človeštvo, da je torej čas, to nečloveško napravo odpraviti« (N. N., »Stric« 38). Medtem ko recenzij tretje priredbe nismo zasledili, v *Jutru* glede priredbe iz leta 1934 med drugim zapišejo, da »[p]isateljica drastično opisuje razmere črnih sužnjev v južnih pokrajinah Severne Amerike in ji prav zaradi tega pripisujejo velike zasluge za odpravo vsega suženjskega sistema« (N. N., »Ameriški« 4). Povojna recepcija *Kočë strica Toma* je veliko bolj živahna. Bogomil Fatur leta 1951 v *Novem svetu* npr. navaja, da je Harriet Beecher Stowe

odkrila črnski element in obtožila moderno suženjstvo. Koča strica Toma (Uncle Tom's Cabin), delo, ki ga vsakdo pozna, je po pravici doseglo internacionalno veljavo, zakaj bil je to prvi učinkoviti napad na sramotne rasne razmere v južnih predelih Združenih držav. Čeprav je osnovni ton te knjige poučen in sentimental, saj ima vrhunec v prizoru, ko črnega trpina Toma do smrti izbičajo, njenega zmagovitega pomena to dejstvo ne more zasenčiti. (648)

V *Vestniku* ob stoletnici izida izvirnika omenijo pomembno vlogo romana v boju proti rasni diskriminaciji in suženjstvu ter se zavzamejo za to, da bi bil slovenski prevod čim prej ponatisnjen (N. N., »Kulturne«

2). Ko čez dve leti izide nova priredba romana, v literarni reviji *Knjiga* zapišejo, da gre za sentimentalno zgodbo, ki je »napisana z globoko občuteno, strastno željo po pravičnosti, ki ni mogla ostati brez učinka« (N. N., »Ob novi« 424). V recenziji, pod katero je podpisan A. Širok, zasledimo določeno mero etnocentrizma, saj naj bi roman prikazoval »slik[o] grozot, ki so jih morali pretrpeti sicer primitivni, vendar nadarjeni, sposobni in po naravi dobri črnci« (462). V nadaljevanju prispevka avtor trdi, da to delo predstavlja obtožbo podpiranja suženjstva s strani Cerkve in ameriške družbe, pripomni pa tudi, da temnopolti v ZDA še vedno niso enakopravni (ibid. 462–463). Meta Sever v odzivu na roman ravno tako opozori na sodobno neenakopravnost Afroameričanov in navaja, da je pisateljica »pokazala človeštvu, da so črnci tudi ljudje, ljudje, ki jih od ostalega človeštva ne loči nič drugega kakor barva« (»Nove« 242).⁸ Stanka Godnič zapiše, da gre za sentimentalni, vendar pomemben roman, ki je širšo ameriško javnost opozoril na grozote suženjstva, in pripomni, da so temnopolti v ZDA, Afriki in marsikje drugje še vedno v neenakopravnem položaju (5). Tudi v *Delavski enotnosti* obravnavanemu delu pripisujejo velike zasluge za odpravo suženjstva in potegnejo vzporednice med preteklostjo in sedanjostjo:

Črnc je v tej deželi še vedno brezpravna delovna sila, prepuščena na milost in nemilost trdim zahtevam in nemalokrat krutim muham belih gospodarjev, izkoriščevalcev bogastva dežele. Le zunanji videz, le oblika suženjstva se je izpremenila [sic]: namesto paznika sužnjev in njegovega biča visi nad črnskim tovarniškim ali kmečkim proletarcem groza lakote, obupne revščine, brezizhodne brezposelnosti, najpodlejšega zasramovanja in divjaškega preganjanja ter linčanja. (N. N., »Richard« 7)

Koča strica Toma je precejšnje pozornosti deležna tudi leta 1961 – ob 150-letnici pisateljčinega rojstva. V reviji *Mlada pota* npr. izpostavijo, da gre za tehtno delo, ki je igralo pomembno vlogo pri boju zoper suženjstvo (R. R. 103), medtem ko v *Obzorniku* izide prevod obsežnega članka, v katerem je med drugim ponujena razlaga, zakaj je roman naletel na pozitiven odziv tudi izven ZDA: »Ljudje, ki niso prav ničesar vedeli o vprašanju črnega suženjstva, so sprejeli strica Toma kot človeka iz svojih vrst, [...] [z]atirani črnc je postal simbol zatiranega človeka ne glede na barvo kože, narodnost in domovino« (Rizzatti 248). Članek s podobno vsebino je istega leta objavljen tudi v *Književnem glasniku Mohorjeve družbe*, kjer je roman uvrščen »med tiste knjige, ki so imele za napredek in razvoj človeških pravic v ameriški zgodovini največji pomen« (J. D. 34).

Edino kritično mnenje, ki se ne navezuje na estetsko vrednost oz. sentimentalno naravo romana, smo zasledili v okviru zapisa o pisatelju

Richardu Wrightu: Rapa Šuklje leta 1961 njegovo delo *Otroci strica Toma* primerja s *Kočo strica Toma* in navaja, da slednji roman »prikazuje strahote črnega suženjstva v podobi pobožnega, boguvdanega črnca«, nato pa doda, da je »[č]as takih ponižnih, pobožnih črncev [...] minil« (354), s čimer izrazi kritiko Tomove pasivnosti.

Pri primerjavi recepcije smo ugotovili, da rasistični stereotipi v *Koči strica Toma* vse do sredine 20. stoletja v ZDA niso bili pogosto problematizirani, v Sloveniji pa sploh ne. Medtem ko so v drugi polovici 20. stoletja nekateri kritiki v izvirni kulturi začeli trditi, da ima roman določene rasistične tendence, to za slovensko recepcijo ne velja, kar lahko vsaj deloma pripišemo dejstvu, da so bili v najnovejši priredbi iz leta 1954 številni potencialno sporni elementi izvirnika izpuščeni. Ta priredba je bila sicer ponatisnjena kar desetkrat, deležna je bila veliko večje kritiške pozornosti kot predhodne priredbe in tudi obsodbe zatiranja temnopoltih so bile ostrejšje kot v odzivih pred drugo svetovno vojno.

Mark Twain: *Adventures of Huckleberry Finn* [1884] (Prevoda: 1948, 1962)

Twainov najodmevnejši roman že vse od izvirnega izida velja za kontroverzno besedilo, vendar so se razlogi za neodobravanje skozi čas spreminjali; kot izpostavlja John Francis Devanny Jr., so kritiki konec 19. stoletja temu delu v prvi vrsti očitali neotesanost in vulgarnost (356), medtem ko je kasneje postalo problematično predvsem zaradi rasističnega diskurza, rasnih stereotipov in prikazovanja sužnjelastniške družbe (Sova 4–6; prim. Leonard in Tenney 2).⁹ Kot nesprejemljiva sta npr. izpostavljena pogostost pejorativnega izraza *nigger* in karakterizacija Afroameričanov kot »vraževernih, otročjih in nasploh nezadostnih« (Leonard in Tenney 2; prim. Hill 58, 166). Leonard in Tenney sicer navajata, da je bila raba izraza *nigger* sporna že za nekatere Twainove sodobnike, vendar ne zaradi njegove rasistične konotacije, temveč zaradi vulgarnosti (ibid. 6–7). Protesti zaradi tega izraza so postali pogostejši v drugi polovici 20. stoletja, zato so ga nekateri založniki pričeli celo nadomeščati z evfemizmi, kot sta *slave* [suženj] in *servant* [služabnik] (Sova 5).

Celo zagovorniki tega dela so kot problematična pogosto izpostavili zaključna poglavja, saj naj bi vstop Toma Sawyerja v dogajanje kompromitiral protirasistično sporočilo zgodbe; kljub temu da naj bi Huckleberry Finn že pred tem zavrnil normativne družbene poglede na Afroameričane, se ne upre početju, pri katerem je kršeno dostojanstvo afroameriškega protagonista Jima, temveč pri tem početju celo sodeluje. Tudi v sloven-

skem tisku smo leta 1951 npr. lahko prebrali znamenito Hemingwayevo priporočilo bralcem, naj zaključnih poglavij sploh ne berejo (5).¹⁰

Slovenski prevod Pavla Holečeka je izšel šele leta 1948 – 64 let po izvorniku. Medtem ko so v tem prevodu na nekaterih mestih intenzivirani tako negativni izrazi za temnopolte kot tudi primeri eksplicitno rasističnega diskurza, v novejšem prevodu Janeza Gradišnika iz leta 1962 pri eksplicitno rasističnem diskurzu ni zaslediti premikov, rasističnost poimenovani za temnopolte pa je ohranjena le deloma (gl. Trupej 98–99).

Twain je bil slovenskemu bralstvu tako v obdobju Avstro-Ogrske kot tudi v obdobju med obema vojnama predstavljen predvsem kot izjemen humorist in človek s pozitivnim pogledom na svet – v reviji *Življenje in svet* npr. navajajo, da je živel kot »vedno se smejoči veseljak, ki v življenju vidi le smešno stran in ki najresnejši stvari v hipu lahko da porcijo humorja, groteske in komike« (Pr. B. 128). Eno redkih izjem predstavlja naslednji zapis Filipa Kalana: »Mark Twain [je] učinkoval zlasti kot romantičen, fantastičen Yankee, ki je igral nekakšnega konzula ameriške literature v 'kulturnih' deželah. Njegov klovnski humor nam danes priča samo o obupanem pesimistu Twainu in nam zbuja več usmiljenja do klovn kakor smeha zaradi šale – in da bi ne bil ustvaril genialnih paglavcev Toma in Hucka, bi nas tuljenje tega literarnega leva ne zanimalo več« (216).

Po drugi svetovni vojni se je Twainov status v slovenskem literarnem sistemu občutno spremenil, kar je razvidno tudi iz števila prevodov njegovih del: medtem ko sta bili do takrat prevedeni le dve deli (*Kraljevič in berač* leta 1910 in *Mali kelatež Tom Sawyer* leta 1921), samo med letoma 1947 in 1957 izide šest novih prevodov, poleg tega pa Twain postane precej bolj prisoten v periodičnem tisku in razvidno je, da v prvi vrsti ni več pojmovan kot humorist, temveč kot oster družbeni kritik.¹¹ Ta razsežnost njegovega literarnega udejstvovanja je izpostavljena v skoraj vseh zapisih, ki so leta 1948 pospremili izid *Pustolovščin Huckleberryja Finna*. V *Obzorniku* v recenziji tega romana in *Pustolovščin Toma Sawyerja* med drugim zapišejo naslednje:

Pisatelj M. Twain je znani ameriški realist, ki prikazuje in kritizira v delih svetohlinstvo, licemerstvo in koristoljubje ameriške družbe, prikazuje nasprotja med bogatijo in revščino. Oba Twainova junaka Mississippija imata mnogo romantičnih potez in izpovedujeta pozitivne in npravstvene ideale svojega časa. To so ideali, ki so zaživel v osvobodilni borbi severnih ameriških držav proti južnim, proti suženjstvu. (N. N., »Pustolovščine« 222).

Dušan Željeznov v *Mladinski reviji* pri obravnavanju vsebine obeh romanov zapiše, da je Twain za izražanje svojih idej sicer izbral mladinsko povest, vendar je razglabljal »o problematiki suženjstva, o državni in monarhični ureditvi, o purizmu, [...] o strogem in puhlem konvencionaliz-

mu in konservativizmu, ki je dušil sleherno misel in razvoj naprejk« (445). Recenzent nadalje trdi, da ameriške založbe nekaterih Twainovih del nočejo ponatisniti zaradi pisateljeve demokratičnosti, naprednosti in dejstva, da v svojih delih Združenih držav ni prikazoval v pozitivni luči. Željeznov navaja tudi, da se predvsem v Zahodni Evropi iz angleščine večinoma prevajajo le proameriška dela vprašljive vrednosti, zato odobrava prevajanje Twaina v slovenščino. Poleg tega se sprašuje, ali nista romana bolj kot za mladino primerna za odrasle bralce, in trdi, da bi jima bilo treba dodati uvod, ki bi mlajšim bralcem pojasnil zgodovinski okvir dogajanja (ibid. 444–445). Podobno *Pustolovščine Huckleberryja Finna* ovrednoti recenzent v *Slovenskem poročevalcu*, ki med drugim zapiše naslednje:

Pisatelj se duhovito norčuje iz napak, kakor sta ozkosrčni puritanizem in zlagana moralnost, ki v dejanjih, posebno v ravnanju s črnimi sužnji, ne [sic] pride do izraza, iz hinavskega krščanstva nedeljskih šol, iz omejenosti in rovtarstva svojih rojakov, iz njih lahkovernosti in umazanosti ter iz bedastih in nesmiselnih preostankov srednjega veka v njihovih običajih, kakor je na primer krvna osveta. (fj 4).

Recenzija v *Ljudski pravici*, pod katero je podpisan avtor s psevdonimom ALPA, nakazuje, da so posegi v besedilo do neke mere spremenili sporočilno vrednost obravnavanega besedila. Recenzent namreč zapiše, da se v pripovedi »smehlja blagi, od bolečin razriti obraz črnega sužnja Jima, ki je preganjan od belega ‚nadplemena‘, vsak čas pripravljen darovati življenje za svoje male ‚bele gospode‘« (5). Takšna karakterizacija je v neskladju z Jimovo izvirno karakterizacijo, kar lahko v precejšnji meri pripišemo premikom v prevodu – dodani so določeni pridevniki,¹² zaradi katerih Jim deluje nemočno in pasivno, medtem ko je v izvirniku dokaj odločen in aktiven. Podobno kot večina drugih kritikov sicer tudi ALPA navaja, da osrednjo tematiko romana predstavlja boj proti suženjstvu in npr. trdi, da Twain »[l]e redko seže po sarkazmu in le z ironijo uspešno odkriva krivičnosti, ki so se pričele pojavljati z vedno večjim napredkom kapitalizma. Strokovnjak je v popisovanju malomeščanskih prizadevanj in v smešenju verskih in posvetnih predstavnikov, ki so gospodovali v njegovi domovini« (ibid.).

Zapisi ob izidu *Prigod Huckleberryja Finna* leta 1962 so manj pogosti in naravnani so občutno manj protiameriško. Ena redkih izjem je kritika v reviji *Knjiga*, kjer anonimni avtor med drugim zapiše, da skozi oči Huckleberryja Finna »gledamo temne strani ameriškega civilizatorskega gibanja« (N. N., »Prigode« 202). Jože Snoj pa – ravno nasprotno – roman označi kot »sočn[o] dešk[o] avantur[o] po Missisippiju v čolnu nezadržne civilizacije in z vetrom zdravega občutenja življenja v boku« (487).

V novem tisočletju polemiko glede rasizma v romanu obravnava prispevek Jožice Grgič na spletnem portalu časopisa *Delo*.¹³ Avtorica poroča,

da bo nova ameriška izdaja iz leta 2011 izšla v cenzurirani obliki, in to težnjo po politični korektnosti primerja z jezikovno situacijo v Sloveniji: »Kakor se je v tem duhu pri nas Cigan spremenil v Roma in Žid v Juda, bo Twainov črnih (nigger) postal suženj (slave).« Početje urednika zadevne izdaje Alana Gribbena komentira z naslednjimi besedami:

Zaradi posega v avtorstvo so se nanj in na založbo zgrnile številne kritike, češ da posegi v Twainov način pripovedovanja pomenijo tudi spremembe v sporočilu, ki ga prinaša, in da je tako pisal, ker nas je hotel prisiliti k razmišljanju in zbsti z ostrino svojega peresa. V času, ko je Twain roman pisal, so uporabljali takšne izraze, in če se jih vzame iz ust likov, se s tem spremeni njihov karakter, kar spreminja prikaz tedanjega časa in razmer. Zelo pomembno sporočilo knjige je, da je bil Huckleberry Finn sprva rasist, a je spremenil svoje nazore, ko je zapustil rasistično družbo. Z novimi izrazi se ta preobrazba zabiše in potvori sporočilo zgodbe.

Zaključimo lahko, da se izvirna in slovenska recepcija obravnavanega romana precej razlikujeta. Medtem ko se številnim ameriškim kritikom iz druge polovice 20. stoletja prikazovanje rasizma in sužnjelastniške preteklosti ZDA zdi problematično, je po mnenju povojnih slovenskih kritikov orisano le dejansko stanje. Predvsem v številnih odzivih na prvi prevod – v katerem je rasistični diskurz pogosto intenziviran – je roman interpretiran kot delo, ki prek prikazovanja rasizma obsoja ameriško družbo. Recepcija integralnega prevoda iz leta 1962 je občutno manj živahna, odzivi pa so v primerjavi z zapisi ob izidu prvega prevoda tudi precej manj kritični do Združenih držav.

Margaret Mitchell: *Gone with the Wind* [1936] (Prevoda: 1939/1940, 1965)

Razprava o rasističnih elementih v tem romanu, ki vse do danes ostaja ena najbolj prodajanih knjig vseh časov, je potekala že ob prvotnem izidu, vendar so manifestacije rasizma veliko bolj problematične postale v drugi polovici 20. stoletja, ko je v širši ameriški družbi rasizem začel postajati manj sprejemljiv (Firsching Brown in Wiley Jr. 300; Sova 166–167).¹⁴ Organizacije, ki so se borile za pravice Afroameričanov, so sicer že v drugi polovici 30. let protestirale proti rasizmu v tem delu, zato so bile leta 1939 v filmski upodobitvi nekatere najbolj rasistične prvine izpuščene (Van Deburg 126) – nikdar npr. ni izrečena beseda *nigger* (Asim 144–145), popolnoma pa so izpuščeni tudi vsi prizori s Ku Klux Klanom (Hinton).

Pregled kasnejših razprav pokaže, da se je recepcija spremenila v skladu z drugačnimi družbenimi normami glede sprejemljivosti rasizma – pogosto zasledimo kritičnost do nazorov glede rasnega razlikovanja, zagovarjanja

sužnjelastniškega sistema, karakterizacije temnopoltih oseb, uporabljenega besedišča itd. (Young 236, 257; McPherson 61, 73, 86; Asim 132–133; Ryan 22, 26, 48). Tim A. Ryan npr. govori o »dvomljivi fikcionalizaciji suženjstva« (63; prim. Van Deburg 106) in navaja, da za Mitchellovo suženjstvo predstavlja orodje, s katerim je bilo mogoče obvladovati poljske sužnje, ki naj bi bili »nesposobni, leni in moralno zaostali« (ibid. 43). Izpostavlja sicer, da delitev na pozitivne in negativne pripovedne osebe v romanu ne temelji na rasnih, temveč na razrednih delitvah. Tako so bivši poljski delavci – ki večinoma ostajajo anonimni – predstavljeni negativno, medtem ko so med pozitivnimi afroameriškimi pripovednimi osebami skoraj izključno hišni služabniki, ki tudi po osvoboditvi ostanejo pri svojih nekdanjih lastnikih, saj se bolj kot s predstavniki svoje rase identificirajo z njimi (ibid. 22–24).

Zadržki obstajajo tudi glede karakterizacije pozitivnih temnopoltih pripovednih oseb, ki naj bi bili »prijetni, toda omejeni služabniki« (Horton 41) – precej nesposobni za opravljanje nalog, ki so jim poverjene, vendar hkrati hvaležni svojim dobrosrčnim lastnikom (Van Deburg 105). Zelinsky in Cuomo navajata, da je bila tovrstna karakterizacija Afroameričanov sicer v skladu s tradicijo, saj so bili ti v literaturi z ameriškega Juga v 19. stoletju pogosto karikirani kot »zvesti služabniki, ki kot komični trapi zabavajo belce« (281).

V letih 1939 in 1940 je v dveh delih izšel slovenski prevod Mirka Koširja z naslovom *V vrtincu*, leta 1965 pa je roman ponovno prevedel Janko Moder. Negativna poimenovanja za temnopolte so v prvem prevodu popolnoma, v drugem prevodu pa skoraj popolnoma nevtralizirana, medtem ko je eksplicitno rasistični diskurz ohranjen v obeh prevodih (gl. Trupej 96–97).

V predvojnih recenzijah prvega prevoda razizem ni izpostavljen kot sporen. Ravno nasprotno – v leposlovni reviji *Modra ptica* prepričljivo karakterizacijo navajajo celo kot eno izmed odlik romana:

Genijalna [sic] pisateljica nas ob plastično risanih likih seznanja z življenjem severno ameriškega juga v času državljanske vojne. Riše nam življenje na bombaževih plantažah, razmerje gospodarjev do črnih sužnjev, razvoj glavne junakinje Scarlet [sic] O'Hare, njeno ljubezen in srečanje s človekom, ki postane njena usoda. Postavlja nas v zgodovinsko dobo preloma, dobo, kakršnih je v zgodovini precej, ko se podira, kar je stoletja kljubovalo, in se dviga, kar je stoletja živelo na dnu. (N. N., »Dogodek« 37)

Tudi v *Ženskem svetu* lahko preberemo, da sleherna pripovedna oseba »do poslednjega črnca, v [...] delu živi, je tako zelo življenjska, da moraš zaživeti z njo« (N. N., »Nove« 224), medtem ko Tone Čokan zapiše, da bogatim posestnikom na Jugu »[p]lantaže [...] obdelujejo črni sužnji, go-

spodarjem pa se tako kopiči bogastvo, da se njihov ponos spremeni v zaslepljeno ošabnost« (47).

V socialističnem obdobju zapisi postanejo bistveno bolj kritični; leta 1948 v *Ljudski pravici* npr. citirajo vplivnega srbskega kritika Zorana Mišića (1921 – 1976), ki trdi, da je roman

poln uspavajočega strupenega napoja, večše skritega v štanjolu lepih besed, tako da ga prenekateri bralec, ki je vzgojen ob dolgoletnih lažeh tovrstnega značaja, niti ne čuti, ko ga pogoltno. Ko pa odstranimo s knjige tanko glazuro lažnega sijaja, ne ostane ničesar razen dejstva, da prikazuje knjiga suženjstvo črncev kot nujen in pravičen red ter tako krči pot novim zaslužnjevalem načrtom (cit. po N. N., »Nova« 5)

Naslednje leto tudi v *Slovenskem poročevalcu* trdijo, da kljub uspehu, ki ga je Margaret Mitchell dosegla, »cena njenega romana ni nič večja, [saj] nazori, ki so v njem, obožujejo minuli svet, ki se več ne povrne« (N. N., »Zapiski« 3).

Predvojni prevod je bil leta 1955 ponatisnjen, v kinematografih pa je bil v istem obdobju predvajan tudi istoimenski film, do katerega so kritiki izrazili več zadržkov kot do njegove pisne predloge. V *Ptujskem tedniku* npr. zaključijo, da je »film že postaran in to postaranje vzbuja dvom prav v osnovno, kar zahtevamo od umetnosti — kvaliteto, iskrenost, človeškost in naprednost« (D. Ž. 6), medtem ko Branko Avsenak zapiše naslednje:

[S]tari, častitljivi, ameriški jug se ruši, znajdi se, kdor se more – in tukaj pride do čudnega moraliziranja: vsakdo naj se briga le zase, le egoizem lahko reši iz zmešnjave po razdejanja polni vojni, v kateri so nesramni severnjaki s svojim Lincolnom osvobodili bedaste črne sužnje in uničili galantno lahkoživi Jug, kjer se je veselo živelo, dobro pilo in jedlo in kjer so zamorci delali, belci pa dremali v ležalnikih in prirajali velike sprejeme ... Današnji jug Združenih držav je še poln teh spominov, zato ni čudno, da so bile ob premieri filma prav v Atlanti velike demonstracije. (5)

Za zapise iz 60. let je značilna manjša mera kritičnosti. Jovita Podgornik sicer opozori na »nevarnosti nekritičnega branja« tega dela (381), vendar pa npr. v *Primorskem dnevniku* navajajo le, da literarne enciklopedije roman opredeljujejo kot »mogočno fresko Amerike [...] v času državljanske vojne, ko so južne države Amerike izgubljale boj za neodvisnost in je s tem umiral tudi delček starega, dobrega, romantičnega, ameriškega juga« (Sl. Ru. 2), toda ne omenijo, da to besedilo v izvorni kulturi že desetletja buri duhove.

Ugotavljamo, da se je predvojna slovenska recepcija romana *V vrtincu* precej razlikovala od poveljne recepcije. V predvojnih kritikah rasistične razsežnosti tega dela niso izpostavljene kot sporne – ravno nasprotno: stereotipna karakterizacija Afroameričanov, ki je bila v ZDA problematizirana že vse od izvirnega izida, je v nekaterih odzivih celo pohvaljena.

Bistveno drugačno sliko pokaže pregled kasnejše slovenske recepcije: v precejšnjem delu kritik je prisotno obsojanje rasizma, pri čemer so najbolj ostri zapisi značilni za prva povojna leta, medtem ko so odzivi na prevod iz leta 1965 manj kritični.

John Steinbeck: *Of Mice and Men* [1937] (Prevodi: 1952, 2007 (2×))

Steinbecku je s to novelo – ki je tako pri večini strokovne kot tudi širše javnosti naletela na pozitiven odziv (Čerče, *Pripovedništvo* 68) – leta 1937 uspel preboj med ameriško literarno elito. Kljub začetni naklonjenosti se je to delo v kasnejših desetletjih pogosto znašlo na seznamih prepovedane literature (Foerstel 279; Sova 238–241; Brubaker 49). Sicer je večkrat kot rasizem kot sporna izpostavljena profanost, vendar je med razlogi za neodobranje nemalokrat naveden tudi rasistični diskurz (Foerstel 277; Sova 239–240; Hinds 9). Maurene J. Hinds npr. navaja, da je med drugim problematična razmeroma pogosta uporaba besede *nigger*, čeprav sama meni, da je Steinbeck z uporabo tega izraza želel opozoriti na nesprejemljivost rasizma (116–117, 122–123; prim. Sova 239).¹⁵ Omenjeni izraz sicer že v istoimenskem filmu iz leta 1939 ni uporabljen niti enkrat, kar nakazuje, da je bil problematičen že konec 30. let.

Novela je v slovenščini prvič izšla leta 1952 v prevodu Mete Gosak, leta 2007 jo je ponovno prevedla Danica Čerče, istega leta pa je bila uprizorjena tudi istoimenska drama, ki jo je prevedla Tina Mahkota. Tako v obeh prevodih novele kot tudi v prevodu drame eksplicitno rasistični diskurz ni cenzuriran, rasistična poimenovanja za temnopolte so v prevodu iz leta 1952 popolnoma standardizirana, v novejših prevodih pa deloma ohranjena (gl. Trupej 99–100).

Že pred izidom prevoda si je slovensko občinstvo lahko ogledalo istoimenski film, ki je bil v kinematografih predvajan konec štiridesetih let. V *Celjskem tedniku* leta 1948 v izrazito tendenčnem zapisu navajajo, da – za razliko od filmov posnetih na podlagi literarnih del marsikaterega drugega ameriškega pisatelja – ta film ne prikazuje »ameriškega raja, kjer se človek razvija še vedno po ‚večnih‘ in ‚nespreminljivih‘ [sic] normah kapitalistične svobode tega raja« (N. N., »Miši« 6) ter sklepajo, da so bili gledalci večinoma razočarani, saj so verjetno pričakovali lahkotno razvedrilo, film pa jim je namesto tega

[n]aslikal [...] pekel. Naslikal [...] je strašni položaj, v katerem žive ameriški poljedelski delavci. Iz tega položaja na videz ni izhoda. [...] Rešitev iz tega življenja, v katerem poljedelski delavci ne živijo niti kot sužnji, niti kot svobodni ljudje, temveč kot nemaniči, je sicer glavna vsebina in zgodba: dobiti svoj kos zemlje, svoj grun-

tek in živeti na svoji zemlji. Toda zastoj! To se nikomur ne posreči. [...] Ali se svet ne da urediti tako, da bi tisti, ki delajo, prišli na svoj račun? Ali sredstvo za delo res mora biti sredstvo za podjarmljenje, sredstvo za osiromašenje delavske armade? No, odgovor je jasen in ti ob takem filmu še jasneje stopi pred oči. Glejte kapitalistični raj, v katerega peha najmočnejša industrija sveta svojega poljedelkega delavca! [...] Kako poučna je na primer lirično podana težnja za lastnino, želja po ureditvi lastnega malomeščanskega ugodja, z zajčki, psički, kravicami in telički! Ali ni v tej želji pohlepni žar buržoazne morale, ki zavestno vnema v človeku lastninske nagone, tista hišica z vrtičkom, ki si je z njo buržoazija prizadevala, da bi zastupila delavski razred, da bi napravila iz zaostalih v razredni borbi najmanj izšolanih delavskih slojev žrtev svojega vpliva. (ibid.)

Aleš Gabrič navaja, da je Agitprop leta 1948 na seznam sporne literature uvrstil tudi *Of Mice and Men* in zahteval, da slovenske založbe to delo izločijo iz prevajalskih programov (67). Gabrič razlogov sicer ne navaja, vendar lahko tako na podlagi zgoraj navedene filmske recenzije kot tudi na podlagi dejstva, da je v reviji *Novi svet* to delo označeno kot »slabo dramati-ziran roman o fatalni slabosti in odvisnosti človeka-poedinca« (Flere 877), sklepamo, da v prvi vrsti ni bil problematičen rasizem, temveč propa-giranje nekaterih drugih vrednot, ki niso bile skladne z ideologijo na novo vzpostavljenega sistema.

Prevod tega besedila je kljub zgoraj navedenim zadržkom izšel že leta 1952,¹⁶ odzivi nanj pa so bili večinoma omejeni na krajša poročila (gl. Čerče, *Pripovedništvo* 217–218). Pri pregledu recenzij smo ugotovili, da problematika rasizma nikdar ni posebej izpostavljena, temveč da se recenzenti osredotočajo na situacijo, s katero se soočata oba protagonista, in novelo interpretirajo kot kritiko ameriške družbe. Tudi Ivan Skušek npr. v nekoliko bolj poglobljeni recenziji pozornost usmeri na Steinbeckovo kritiko kapitalizma in navaja, da že

v začetnih delih tega nemirnega kalifornijskega duha zasledimo napovedovalca kasnejšega glasnika in oblikovalca življenja malih ljudi, sužnjev brezdušnega gos-poda – kapitala. Ta stran ameriškega življenja, ki so jo hrupna reklama, trušč do viška izpopolnjene mehanizacije, bulvarske neonske luči in razkošno ilustrirani magazini sramežljivo prikrivali, je kasneje pri Steinbecku zaživela v »Ljudeh in miših«, najbolj ogorčeno obliko protesta pa je dobila v romanu »Sadovi jeze«. (7)¹⁷

Problematika rasizma je v novem stoletju deležna nekoliko večje po-zornosti. Danica Čerče se v svoji interpretaciji dotakne problematike rasne diskriminacije in navaja, da »[ž]alostna zgodba osamljenega, zagrenjenega in od drugih delavcev odrinjenega delavca Crooka [...] v vsej širini odstira vprašanje rasne nestrpnosti« (*Pripovedništvo* 77). Rasizem je prav tako ome-njen v spremnih študijah ob izdaji prevoda drame in v zapisu ob premieri (Doma 13; Mihurko Poniž 8; N. N., »Ljudje« 17).

Tudi pregled recepcije tega dela je pokazal, da so bili odzivi najbolj kritični leta 1948, medtem ko so kasnejše recenzije manj ostre. Problematika rasizma je do nedavnega ostala neopažena, in čeprav je v novem tisočletju deležna določene pozornosti, rasistični diskurz ni izpostavljen kot nekaj, zaradi česar bi bilo besedilo problematično, medtem ko se slednje predvsem v zadnjih desetletjih dogaja v izvirni kulturi.

Zaključek

V raziskavi smo ugotovili, da je bila slovenska recepcija del, v katerih je prisoten rasistični diskurz, precej drugačna od recepcije v ZDA in da se je tudi od prevoda do prevoda pogosto razlikovala. V izvirni kulturi rasistični stereotipi v romanu *Uncle Tom's Cabin* vse do intenziviranja afroameriškega boja za državljske pravice v 50. letih 20. stoletja niso bili pogosto izpostavljeni kot sporni, nikdar pa niso bili problematizirani v odzivih na prve štiri slovenske priredbe romana, v katerih eksplicitno rasistični diskurz tudi ni bil cenzuriran. Recepcija priredbe, ki je nastala v socialističnem obdobju in v kateri je stereotipno prikazovanje Afroameričanov v precejšnji meri omiljeno, je živahnjejša kot dotedanja recepcija, obsodbe rasne diskriminacije pa postanejo ostrejšje kot pri predhodnih priredbah. Ob izidu integralnega prevoda romana *Gone with the Wind* v letih 1939 in 1940 rasistične manifestacije niso označene kot nesprejemljive, karakterizacija Afroameričanov, ki je bila v ZDA sporna že ob izvirnem izidu, pa je v nekaterih slovenskih recenzijah omenjena celo kot ena izmed odlik tega dela. V prvih povojnih letih je rasističnost tega romana ostro obsojana, medtem ko je ob izidu novega prevoda leta 1965 problematizirana v precej manjši meri. Podobno sliko pokaže primerjava prevodov romana *Adventures of Huckleberry Finn*: skoraj vsi recenzenti so odzive na prvi prevod iz leta 1948 (v katerem je rasistični diskurz na določenih mestih celo intenziviran) izkoristili za napad na družbeno ureditev v Združenih državah. Medtem ko je bilo v izvirni kulturi to delo v 60. letih že bolj problematično kot konec 40. let, pa so bile kritike ob izidu ponovnega prevoda leta 1962 precej milejše. Tudi roman *Of Mice and Men* je bil v Sloveniji najostreje kritiziran v prvih povojnih letih, v odzivih na prevod iz leta 1952 je problematika rasizma ostala neopažena, pri prevodu iz leta 2007 pa je bila sicer omenjena, vendar rasistični diskurz ni bil problematiziran, kot se zadnja desetletja dogaja v ZDA.

Razlike v recepciji med izvirno in ciljno kulturo vsaj deloma izhajajo iz dejstva, da Slovenci nimamo veliko neposrednih zgodovinskih izkušenj z rasizmom do temnopoltih, posledično se nam je prikazovanje rasnih stereotipov in rasistične družbe verjetno zdelo manj problematično, saj

ni metalo slabe luči na zgodovino slovenske družbe. Pred drugo svetovno vojno je bilo izražanje rasističnih pogledov sicer še vedno razmeroma sprejemljivo, po socialističnem prevzemu oblasti v Sloveniji pa se je odnos do rasizma – vsaj na deklarativni ravni – spremenil (gl. Trupej 90–92), kar potrjuje tudi pregled recepcije obravnavanih prevodov. Že preden se je v ZDA začel intenzivnejši boj Afroameričanov za državljanske pravice in preden je bilo osnovano Gibanje neuvrščenih (ki je med drugim nasprotovalo vsakršnemu rasizmu), so slovenski kritiki zapise o obravnavanih literarnih delih namreč pogosto izkoristili za to, da so opozorili na nesprejemljivost zatiranja temnopoltih. Na recepcijo je očitno vplival tudi trenutni odnos med socialistično Jugoslavijo in ZDA, saj so obsodbe rasizma v Združenih državah (in ameriške družbe nasploh) občutno najostreje v prvih povojnih letih, ko so bili odnosi med državama precej napeti, po sporu med Titom in Stalinom leta 1948, zaradi katerega se je Jugoslavija v naslednjih letih približala zahodnemu bloku, pa so kritike postale milejše – zaostrole se niso niti v 60. letih, ko so obravnavana dela v ZDA postajala vse bolj sporna.¹⁸ Predvsem pri prvem prevodu romana *Adventures of Huckleberry Finn* in pri najnovejši priredbi romana *Uncle Tom's Cabin* ugotavljamo, da so na recepcijo do neke mere vplivali tudi premiki pri prevajanju – zaradi intenziviranja oz. omiljenja rasističnega diskurza so se namreč deloma spremenile interpretativne možnosti besedil. V določenih primerih torej obstajajo povezave med sočasno socio-politično situacijo, prevajalsko strategijo, ki je bila uporabljena za neko literarno delo, in recepcijo tega besedila v ciljni kulturi.

OPOMBE

¹ Če na seznamu literature ni navedeno drugače, je tujejezične citate prevedel avtor prispevka.

² Premiki so na splošno opredeljeni kot »spremembe, ki se zgodijo ali se lahko zgodijo pri procesu prevajanja« (Bakker, Koster in van Leuven-Zwart 269) oz. kot »vse, kar se zdi novo glede na izvirnik ali se ne pojavi, kjer bi lahko pričakovali, da se bo« (Popovič; cit. po Bakker, Koster in van Leuven-Zwart 271).

³ Prispevek se neposredno navezuje na razpravo, ki je bila objavljena v *Primerjalni književnosti* 37.3, in temelji na nekaterih poglavjih doktorske disertacije, ki je med leti 2010 in 2013 nastala na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pod mentorstvom red. prof. dr. Nike Kocijančič Pokorn.

⁴ Relevantne slovenske zapise o obravnavanih literarnih delih smo poiskali s pomočjo bibliografije Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, informacijskega sistema COBISS in Digitalne knjižnice Slovenije. Pregledali smo več kot 400 slovenskih zapisov, ki obravnavajo zadevna dela oz. v katerih so le-ta omenjena.

⁵ Claire Parfait sicer navaja, da je konec 19. stoletja tudi v metabesedilih pri nekaterih izdajah romana *Uncle Tom's Cabin* suženjstvo predstavljeno kot »benigna institucija«, kar

je v precejšnji meri mogoče pripisati prizadevanjem za spravo med severnimi in južnimi zveznimi državami (204).

⁶ Podobno mnenje kasneje izrazi tudi Claire Parfait, ki trdi, da je karakterizacija zakoncev Harris podobna karakterizaciji belih pripovednih oseb, medtem ko je stric Tom prikazan kot »star, šibak in pohleven« (84). Utemeljenost tovrstnih kritik nakazuje naslednji pisateljičin zapis v »Uvodu za evropsko izdajo«: »Naj velja o afriški rasi karkoli, zdaj je suženjsko prebivalstvo Amerike v veliki meri *mešana rasa*, v katere žilah kroži najboljša anglosaksonska kri – značaj kakor George Harris in Eliza nikakor niso neobičajni med sužnji« (Stowe 26; poudarek v izvirnem besedilu).

⁷ Zadržanost do Tomove pasivnosti je zaslediti že v posameznih kritičkih zapisih ob izvirnem izidu romana (Asim 66).

⁸ Meta Sever se tudi pri kasnejši recenziji Wrightovega dela *Otroci strica Toma* naveže na *Kočo strica Toma* – pripisuje ji pomembno vlogo pri dogodkih, ki so privedli do odprave suženjstva in pojasni, da se temnopolti na amerškem jugu še danes soočajo z zatiranjem in segregacijo (»Richard« 210).

⁹ Nekateri raziskovalci so poskušali dognati, kakšen odnos je imel Twain do Afroameričanov zasebno. Stephen Railton na podlagi pregleda pisateljevih avtobiografskih zapisov in njegove korespondence ugotavlja, da Twain – ki je odraščal v sužnjelastniški družbi – v mladosti suženjstvu ni nasprotoval, vendar je kasneje menil, da bi se morali belci Afroameričanom oddolžiti za zatiranje, zato je npr. leta 1885 tudi sam poravnal šolnino za afroameriškega študenta univerze Yale (11–12; prim. Subryan 91–102). Leonard in Tenney navajata, da je Twain tako v zgodnjih zasebnih kot tudi objavljenih zapisih uporabljal izraz *nigger*, vendar se je kasneje njegov odnos do tega izraza spremenil in tako je npr. v svojih delih pri tretjeosebnelem pripovedovalcu uporabljal nevtralnno različico *negro* (7–8; prim. Hill 51).

¹⁰ Mary Reichardt sicer meni, da je Twain pri bralcih skušal spodbuditi neodobranje lahkomiselnega igranja z Jimovim življenjem (xvii). Ta avtorica celoten roman interpretira kot kritiko predvojnega Juga in npr. navaja, da je Twain s to satiro južnih držav želel ponazoriti, da je »sužnjelastniška družba že po sami naravi skrajno skorumpirana, kar na najrazličnejših ravneh privede do lakomnosti, prevarantstva in hinavščine« (ibid. xv).

¹¹ Sklepamo lahko, da je na porast Twainove priljubljenosti pri nas posredno vplival ugled, ki ga je užival v Sovjetski zvezi. Dušan Željeznov leta 1947 pod psevdonimom poroča, da Twain spada med pisatelje, ki predstavljajo ustrezno branje za sovjetske otroke, »ker jih vzgajajo v borce za boljše življenje« (nv 5). Bolj neposreden vpogled v to, kako je Twaina dojemala sovjetska literarna stroka, dobimo naslednje leto v reviji *Novi svet*, kjer je bil objavljen prevod razprave o nalogah sovjetske literarne kritike, v kateri A. Fadžejev navaja, da je Twain »nedvomno realist, ker resnično upodablja in kritizira pobožnjaštvo, hinavščino, pohlep in neukost ameriške družbe, resnično kaže protislovja revščine in bogastva. [...] In ni kar tako, da [...] [njegova] dela živijo tako dolgo in da so najljubše berilo otrok. Vsem je znano, da je to Twainovo posebnost rodila osvobodilna borba severnih držav proti južnim. In vsem je znano, da v Združenih državah ni bilo nikoli več tako vrednih in resničnih knjig« (633–634). Podobne zapise predvsem v prvih povojnih letih zasledimo tudi v slovenskem tisku. V *Ljudskem tedniku* je tako npr. že v recenziji romana *Pustolovščine Toma Sanyerija* – ki je sicer bistveno manj družbeno kritičen kot njegovo nadaljevanje – navedeno, da pisatelj »resnično upodablja in kritizira pobožnjaštvo, hinavščino, pohlep in koristoljubje takratne ameriške družbe« (S.R. 7). V *Primorskem dnevniku* v članku z naslovom »Iz literarne zgodovine ameriškega imperializma« zapišejo, da je »Twain srdito odkrival podlost ameriške imperialistične politike« (N. N., »Iz literarne« 3). Kritizirajo tudi ameriške založnike, ki »zasipajo tržišča z različnimi publikacijami pornografske vsebine, detektivskimi romani, protisovjetskimi izmišljotinami in ostalimi proizvodi dolarskih veleumov, ki po svoje emajlirajo stvarnost in ne dopuščajo povprečnemu državljanu seznaniti [sic] resnico«

(N. N., »Mark« 3). Nadalje trdijo, da nekatera Twainova dela niso ponatisnjena ravno zaradi njihove protimperialistične naravnosti. Navežejo se tudi na članek, v katerem Twain imperializem poveže z rasizmom in »ostro obsoja imperialistično politiko Amerike v Evropi, biča misijonarje, ki rešujejo iz teme uboge črnice in Kitajce ter pripravljajo s tem pot imperialistom in njihovi suženjski civilizaciji« (ibid.). Nekoliko manj oster je Ivan Potrč, ki zapiše, da je »[v]jelčina Mark Twainovega smeha [...] prav v tem, da pisateljev smeh ni bil samo smeh za zabavo, ampak da je bil prečestokrat oster, da se je znal kruto ponorčevati iz napak družbe, v kateri je bil prizadet človek, v prvi vrsti sta bila to pri njem brezpraven ameriški otrok ali pa tudi zamorec« (5), medtem ko Bogomil Fatur navaja, da se je Twain »boril zoper puritansko ozkosrčnost svoje dežele in svojega časa« (648).

¹² Ko govori o sebi, Jim v prevodu dvajsetkrat doda *staro* (Twain, *Adventures*/Twain, *Pustolovščine* 39/63 (2x), 40/64 (3x), 41/65, 42/66, 78/120 (3x), 79/122, 79/123, 83/127, 85/131, 106/160, 246/361, 247/362 (4x)), trinajstkrat *ubogo, staro* (ibid. 18/32, 39/63, 40/64 (2x), 41/65 (2x), 41/66, 77/120, 79/121, 79/123 (2x), 235/342), dvanajstkrat *ubogo* (ibid. 18/32, 39/63, 40/65, 41/65, 42/66 (2x), 44/69 (2x), 78/121, 79/123, 83/128, 246/361) in enkrat *ubog, bebast* (ibid. 223/326). Kot takšnega ga očitno vidi tudi Huckleberry Finn – ko protagonist nagovarja Jima, je v prevodu štirikrat dodano *stari* (ibid. 39/62, 39/63, 73/112, 122/181), po dvakrat *ubogi* (ibid. 42/66, 255/375), *siromak* (ibid. 39/63, 81/125) in *ubogi stavec* (ibid. 50/77, 80/123) ter enkrat *stavec* (ibid. 71/109).

¹³ Prispevek s podobno vsebino je bil objavljen tudi na spletnem portalu MMC RTV Slovenija (gl. Švabič).

¹⁴ Mitchellova je očitke glede rasizma vseskozi zavračala: zanikala je, da bi želela poveličevati sužnjelastniški sistem in izrazila je celo zaskrbljenost glede tega, kako se bodo njeni rojaki odzvali na prikaz Juga, suženjstva in Ku Klux Klana, saj je menila, da jih ni predstavlila v pozitivni luči (Firsching Brown in Wiley Jr. 50, 146).

¹⁵ Čeprav se Steinbeck pri pisanju ni obširneje ukvarjal s položajem temnopoltih v ZDA, pregled njegovih zapisov nakazuje, da je rasizmu nasprotoval, kar je morda najbolj očitno iz sklepnega dela njegovega leta 1962 izdanega potopisa *Travels with Charley*. Nekorektno ravnanje z Afroameričani je sicer obsodil že leta 1936 v zgodbi »The Vigilante« (Werlock 408–409), leta 1943 pa je nasprotoval stereotipni karakterizaciji temnopoltih v filmu *Lifeboat*, ki ga je na podlagi njegovega scenarija posnel Alfred Hitchcock (Meyer, »Lifeboat« 212). Za revijo *The Saturday Review* je Steinbeck leta 1960 napisal tudi članka o položaju Afroameričanov, naslovljena »Black Man's Ironic Burden« in »Atque Vale«, nato pa odklonil vsakršno nadaljnje sodelovanje z omenjeno revijo, ker je uredništvo pred objavo poseglo v slednjega izmed člankov (Ouderkirk 29–30; Meyer, »Atque« 17).

¹⁶ Na začetku 50. let se je v Jugoslaviji totalitarni nadzor nad umetnostjo pričel rahljati – Agitprop je bil ukinjen oz. preoblikovan v Komisijo za kulturo in prosveto (Pirjevec 338–339).

¹⁷ Danica Čerče ta prevod označi kot »najbolj ponesrečen[oj] prestavitev Steinbeckovega besedila v slovenščino« (*Pripovedništvo* 244; prim. Čerče, *Reading* 37) in navaja, da je zaradi številnih premikov okrnjena njegova sporočilna vrednost (Čerče, *Pripovedništvo* 244–247; Čerče, »(Ne)prevedljivost« 189–190). Ko na podlagi primerov ponazarja neustreznost prevoda, sicer ne omenja prevajanja rasističnega diskurza (gl. Čerče, *Pripovedništvo* 244–247; Čerče, *Reading* 37–40), niti ta problematika ni omenjena v študijah, ki so pospremile izid njenega prevoda tega romana (gl. Čerče, »O razumevanju« 103–106; Žagar 107–109; Čerče, *Reading* 45–51; Čerče, »(Ne)prevedljivost« 191–197).

¹⁸ Odnosi med Jugoslavijo in ZDA so bili v prvih povojnih letih napeti predvsem zaradi vprašanja Trsta – pretila je celo nevarnost, da bo prišlo do oboroženega spopada med Vzhodom in Zahodom (Pirjevec 208–222). Ko je bila Jugoslavija leta 1948 izključena iz Informbiroja, so se odnosi otoplili; zahodne sile so se namreč zavedale strateškega pome-

na Jugoslavije, zato so ji v obdobju, ko je bila izolirana od držav vzhodnega bloka ter ji je grozila celo nevarnost vojaškega napada, nudile gospodarsko in vojaško pomoč (ibid. 285, 299–308). Po Stalinovi smrti leta 1953 so se jugoslovanski odnosi s Sovjetsko zvezo počasi normalizirali, vzporedno pa se je Jugoslavija ponovno začela oddaljevati od zahodnega bloka in oblikovati politiko neuvrščenosti (ibid. 308–320). ZDA so kot najmočnejša kapitalistična sila na svetu sicer ostale ideološki nasprotnik Jugoslavije, vendar so bili tudi kasneje odnosi med obema državama boljši kot odnosi med ZDA in ostalimi socialističnimi oz. komunističnimi državami v Evropi (Lukic in Lynch 303–304).

VIRI

- ALPA. »Pustolovščine Huckleberryja Finna.« *Ljudska pravica*, 15. april 1948: 5.
- Avsenak, Branko. »V vrtincu.« *Večer*, 27. oktober 1954: 5.
- D. Ž. »V vrtincu.« *Ptujski tednik*, 17. avgust 1956: 6.
- Doma, Tatjana. »Človek na konju je duhovno, prav tako kot fizično, večji od tistega, ki pešači.« *Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje* 57.6 (2007): 11–14.
- Čokan, Tone. »Margaret Mitchell: V vrtincu.« *Dom in svet* 53.1 (1941): 47–48.
- Fadjejev, A. »Naloge literarne kritike.« Prevod: Vera Brnčič. *Novi svet* 2.8 (1947): 627–653.
- Fatur, Bogomil. Ameriška literatura in Sinclair Lewis. *Novi svet* 6.7–8 (1951): 638–662.
- fj: »Mark Twain, Pustolovščine Huckleberryja Finna.« *Slovenski poročevalec*, 15. maj 1948: 4.
- Flere, Djurdjica. »Po vojni v pariških dramskih gledališčih.« *Novi svet* 3.11 (1948): 876–881.
- Godnič, Stanka. »Stari in novi prijatelji.« *Delo*, 14. november 1959: 5.
- Grgič, Jožica: »Cenzurirane Prigode Huckleberryja Finna.« *Delo*, 8. januar 2011. Dostop: 3. maj. 2015. <<http://www.delo.si/clanek/135590>>.
- Hemingway, Ernest. »Pogovor o ameriški književnosti.« *Ljudska pravica*, 3. november 1951: 5.
- J. D. »Še dve pomembni obletnici.« *Književni glasnik Mohorjeve družbe* 6.2 (1961): 32–34.
- Kalan, Filip. »Amerika in Lewisov dr. Arrowsmith.« *Modra ptica* 4.7 (1932/33): 215–221.
- Mihurko Poniž, Katja. »Si moški ali si miš?« *Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje* 57.6 (2007): 5–10.
- Mitchell, Margaret. *V vrtincu – 1. knjiga*. Prevod: M. Rožič [Mirko Košir]. Ljubljana: Merkur, 1939.
- . *V vrtincu – 2. knjiga*. Prevod: M. Rožič [Mirko Košir]. Ljubljana: Merkur, 1940.
- . *V vrtincu – 1. knjiga*. Prevod: Janko Moder. Maribor: Obzorja, 1965.
- . *V vrtincu – 2. knjiga*. Prevod: Janko Moder. Maribor: Obzorja, 1965.
- . *Gone with the Wind*. New York: Simon & Schuster, 1996.
- N. N. »Ameriški roman iz dobe suženjstva 'Koča strica Toma'«. *Jutro*, 4. oktober 1934: 4.
- . »Dogodek za naše čitatelje bo naša prva redna knjiga za tekoče leto Margaret Mitchell V vrtincu.« *Modra ptica* 11.1 (1939/40): 37.
- . »Iz literarne zgodovine ameriškega imperializma.« *Primorski dnevnik*, 12. oktober 1948: 3.
- . »Kulturne vesti.« *Vestnik*, 26. julij 1952: 2.
- . »Ljudje in miši.« *Gledališki list SLG Celje* 57.0 (2007): 16–17.
- . »Mark Twain na indeksu.« *Primorski dnevnik*, 28. september 1948: 3.
- . »'Miši in ljudje' in še kaj.« *Celjski tednik*, 26. marec 1948: 6.
- . »Nova številka 'Naše književnosti'«. *Ljudska pravica*, 28. januar 1948: 5.
- . »Nove knjige.« *Ženski svet* 17.10 (1939): 224.
- . »Ob novi izdaji 'Koče strica Toma'«. *Knjiga* 2.9 (1954): 422–424.
- . »Prigode Huckleberry [sic] Finna.« *Knjiga* 10.11–12 (1962): 202.

- . »Pustolovščine Huckleberryja Finna.« *Obzornik* 3.5 (1948): 222.
- . »Richard Wright: Otroci strica Toma.« *Delavska enotnost*, 15. junij 1956: 7.
- . »Slovstveni glasnik.« *Slovenska bčela*. Ur. Anton Janežič. Celovec: Ferd. žl. Kleinmajr. 1853. 184.
- . »Stric Tomova koč, ali življenje zamorcov v robnih državah severne Amerike.« *Kmetijske in rokodelske novice*: Oglasnik, 22. junij 1853: 38.
- . »Zapiski: Margaret Mitchell.« *Slovenski poročevalec*, 28. avgust 1949: 3.
- nv. »Pišite za mladino!« *Slovenski poročevalec*, 20. julij 1947: 5.
- Of Mice and Men*. Režija: Lewis Milestone. 1939. California: Image Entertainment. 1998. DVD.
- Podgornik, Jovita. »Napotki in spodbude.« *Ekran* 1.4 (1963): 379–384.
- Potrč, Ivan. »Mark Twain pisatelj sonca in smeha.« *Mladina*, 10. december 1949: 5.
- Pr. B. »Par ameriških humoresk.« *Življenje in svet*, 2. avgust 1929: 128–129.
- R. R. »Harriet Beecher-Stowe: Koča strica Toma.« *Mlada pota* 9.2 (1961): 102–103.
- Rizzatti, M. L. »Roman, ki je ameriškim črncem prinesel svobodo.« *Obzornik* 9.4 (1961): 244–249.
- S.R. »Berimo nove knjige.« *Ljudski tednik*, 29. januar 1948: 7.
- Sever, Meta. »Nove knjige za mladino.« *Naša žena* 14.8–9 (1954): 241–242.
- . »Richard Wright: Otroci strica Toma.« *Naša žena* 16.7–8 (1956): 210.
- S[kušek], I[van]. »Steinbeck: Ljudje in miši.« *Ljudska pravica*, 8. marec 1952: 7.
- Sl. Ru. »V vrtincu.« *Primorski dnevnik*, 27. januar 1966: 2.
- Snoj, Jože. »O novih knjigah.« *Naši razgledi*, 22. december 1962: 487.
- Steinbeck, John. *Ljudje in miši*. Prevod: Meta Gosak. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1952.
- . *Of Mice and Men*. London: Penguin, 2006.
- . *Ljudje in miši*. Prevod: Tina Mahkota. *Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje* 57.6 (2007): 1–40.
- . *O miših in ljudeh*. Prevod: Danica Čerče. Maribor: Mariborska literarna družba, 2007.
- . *Travels with Charley: In Search of America*. New York: Viking Press, 1962.
- Stowe, Harriet Beecher. *Stric Tomaž ali življenje zamorcov v Ameriki*. Prevod: Janez Božič. Celovec: J. Leon, 1853.
- . *Stric Tomova koč ali Življenje zamorcov v robnih državah svobodne severne Amerike*. Prevod: Franc Malavašič. Ljubljana: Janez Giontini, 1853.
- . *Stric Tomova koč: povest iz suženjskega življenja*. Prevod: Silvester Košutnik. Ljubljana: Anton Turk, 1918.
- . *Koč strica Toma: izbor iz romana istega imena*. Prevod: Olga Grahor. Ljubljana: Založba Tiskarne Merkur v Ljubljani, 1934.
- . »Uvod za evropsko izdajo.« *Koč strica Toma: izbor iz romana istega imena*. Harriet Beecher Stowe. Prevod: Olga Grahor. Ljubljana: Založba Tiskarne Merkur v Ljubljani, 1934. 25–28.
- . *Koč strica Toma ali življenje črncev v suženjskih državah Amerike*. Prevod: Olga Grahor. Priredba: Kristina Brenk. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1954.
- . *Uncle Tom's Cabin*. Connecticut: Tantor Media, 2008.
- Širok, A. »Koč strica Toma.« *Knjiga* 2.10 (1954): 462–463.
- Šuklje, Rapa. »Obrazi – Richard Wright.« *Naša sodobnost* 9.4 (1961): 351–357.
- Švabič, Lejla. »Huckleberry Finn v novi izdaji z 'olepsanim' jezikom.« MMC RTV Slovenija, 5. januar 2011. Dostop: 2. maj 2015. <<http://www.rtvlo.si/kultura/knjige/huckleberry-finn-v-novi-izdaji-z-olepsanim-jezikom/247895>>.
- Twain, Mark. *Pustolovščine Huckleberryja Finna*. Prevod: Pavel Holeček. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1948.
- . *Prigode Huckleberryja Finna*. Prevod: Janez Gradišnik. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.

— — —. *Adventures of Huckleberry Finn*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
Željeznov, Dušan. »Ob dveh Mark Twainovih knjigah v slovenščini.« *Mladinska revija* 3.10 (1948): 444–445.

LITERATURA

- Asim, Jabari. *The N Word: Who Can Say It, Who Shouldn't, and Why*. Boston: Houghton Mifflin, 2007.
- Bakker, Matthijs, Cees Koster in Kitty van Leuven-Zwart. »Shifts.« *Routledge Encyclopedia of Translation Studies (2nd Edition)*. Ur. Mona Baker in Gabriela Saldanha. London/New York: Routledge, 2009. 269–274.
- Baldick, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms, 2nd Edition*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2001.
- Banks, Marva. »Uncle Tom's Cabin and the Antebellum Black Response.« *A Routledge Literary Sourcebook on Harriet Beecher Stowe's „Uncle Tom's Cabin“*. Ur. Debra J. Rosenthal. London: Routledge, 2003. 36–39.
- Brubaker, Jana. »Book Banning.« *Culture Wars: An Encyclopedia of Issues, Voices, and Viewpoints*. Ur. Roger Chapman. Armonk: M.E. Sharpe, 2010. 49.
- Čerče, Danica. »(Ne)prevedljivost pogovornega jezika v delih Johna Steinbecka.« *Slavistična revija* 60.2 (2012): 185–198.
- — —. »O razumevanju Steinbeckovega romana *O miših in ljudeh*.« *O miših in ljudeh*. John Steinbeck. Maribor: Mariborska literarna družba, 2007. 103–106.
- — —. *Pripovedništvo Johna Steinbecka*. Maribor: Mariborska literarna družba, 2006.
- — —. *Reading Steinbeck in Eastern Europe*. Lanham: University Press of America, 2011.
- Devanny Jr., John Francis. »The Moral Geography of Huckleberry Finn.« *Adventures of Huckleberry Finn*. Mark Twain / Ur. Mary R. Reichardt. San Francisco: Ignatius Press, 2009. 353–366.
- Firsching Brown, Ellen in John Wiley Jr. *Margaret Mitchell's Gone With the Wind: A Bestseller's Odyssey from Atlanta to Hollywood*. Lanham: Taylor Trade Publishing, 2011.
- Foerstel, Herbert N. *Banned in the U.S.A.: A Reference Guide to Book Censorship in Schools and Public Libraries*. Westport: Greenwood Press, 2002.
- Gabrič, Aleš. »Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni: od komunističnega Index librorum prohibitorum do ukinitve 'verbalnega delikta'.« *Literatura in cenzura: Kdo se boji resnice literature?*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost, 2008. 63–77.
- Hermans, Theo. *Translation in Systems: Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1999.
- Hill, Jane H. *The Everyday Language of White Racism*. Malden/Oxford: Wiley-Blackwell, 2008.
- Hinds, Maureen J. *John Steinbeck: Banned, Challenged, and Censored*. Berkeley Heights: Enslow Publishers, 2008.
- Hinton, David. *The Making of a Legend: Gone with the Wind*. California: Warner Home Video, 1988. DVD.
- Horton, James Oliver. »Slavery in American History: An Uncomfortable National Dialogue.« *Slavery and Public History*. Ur. James Oliver Horton in Lois E. Horton. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2006. 35–56.
- Jauss, Hans Robert. *Estetsko izkušstvo in literarna hermenevtika*. Prevod: Tomo Virk. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1998.
- — —. »Literary History as a Challenge to Literary Theory.« Prevod: Elizabeth Benzinger. *New Literary History* 2.1 (1970): 7–37.
- Kocijančič Pokorn, Nike. *Post-socialist Translation Practices: Ideological Struggle in Children's Literature*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.

- Leonard, James S. in Thomas A. Tenney. »Introduction.« *Satire or Evasion? Black Perspectives on Huckleberry Finn*. Ur. James S. Leonard, Thomas A. Tenney in Thadious M. Davis. Durham/London: Duke University Press, 1992. 1–11.
- Lefevere, André. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge, 1992.
- Lukic, Reneo in Allen Lynch. *Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Malmkjaer, Kirsten. »Censorship or Error: Mary Howitt and a Problem in Descriptive TS.« *Claims, Changes, and Challenges in Translation Studies*. Ur. Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer in Daniel Gile. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. 141–156.
- McPherson, Tara. *Reconstructing Dixie: Race, Gender, and Nostalgia in the Imagined South*. North Carolina: Duke University Press, 2003.
- Meer, Sarah. *Uncle Tom Mania: Slavery, Minstrelsy, and Transatlantic Culture in the 1850s*. Georgia: University of Georgia Press, 2005.
- Meyer, Michael J. »Atque Vale.« *A John Steinbeck Encyclopedia*. Ur. Brian Railsback in Michael J. Meyer. Westport/London: Greenwood Press, 2006. 17.
- – –. »'Lifeboat' (Script-Novelette).« *A John Steinbeck Encyclopedia*. Ur. Brian Railsback in Michael J. Meyer. Westport/London: Greenwood Press, 2006. 212.
- Ouderkirk, Bruce. »Black Man's Ironic Burden.« *A John Steinbeck Encyclopedia*. Ur. Brian Railsback in Michael J. Meyer. Westport/London: Greenwood Press, 2006. 29–30.
- Parfait, Claire. *The publishing History of Uncle Tom's Cabin, 1852–2002*. Hampshire: Ashgate Publishing Company, 2007.
- Pezdirč Bartol, Mateja. »Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja [II. del]«. *Ježik in slovstvo* 45.6 (2000): 243–252.
- Pirjevec, Jože. *Tito in tovariš*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.
- Prunč, Erich. »Vonj po undergroundu. Intervju z akademikom, prevodoslovcem, pesnikom, dramatikom in režiserjem prof. dr. Erichom Prunčem.« *Revija Literatura* 20.207–208 (2008): 88–118.
- Railton, Stephen. »Introduction.« *Adventures of Huckleberry Finn*. Mark Twain. / Ur. Stephen Railton. Peterborough: Broadview Press Ltd., 2011. 9–38.
- Reichardt, Mary R. »Introduction.« *Adventures of Huckleberry Finn*. Mark Twain / Ur. Mary R. Reichardt. San Francisco: Ignatius Press, 2009. ix–xviii.
- Ryan, Tim A. *Calls and Responses: The American Novel of Slavery since Gone with the Wind*. Louisiana: Louisiana State University Press, 2008.
- Sova, Dawn B. *Banned Books: Literature Suppressed on Social Grounds, Revised Edition*. New York: Facts on File Inc., 2006.
- Subryan, Carmen. »Mark Twain and the Black Challenge.« *Satire or Evasion? Black Perspectives on Huckleberry Finn*. Ur. James S. Leonard, Thomas A. Tenney in Thadious M. Davis. Durham/London: Duke University Press, 1992. 91–102.
- Trupej, Janko. »Prevajanje rasističnega diskurza o temnopoltih v slovenščino.« *Primerjalna književnost* 37.3 (2014): 89–109.
- Van Deburg, William L. *Slavery and Race in American Popular Culture*. Madison: University of Wisconsin Press, 1984.
- van Leuven-Zwart, Kitty M. »Translation and Original: Similarities and Dissimilarities, I.« *Target* 1.2 (1989): 151–181.
- Venuti, Lawrence. *The Scandals of Translation*. London/New York: Routledge, 1998.
- Vermeer, Hans J. »Skopos in naročilo v prevodni dejavnosti.« Prevod: Nike Kocijančič Pokorn. *Misliti prevod*. Ur. Nike Kocijančič Pokorn. Ljubljana: Študentska založba, 2003. 156–166.

- Werlock, Abby H. P. »Vigilante, The.« *A John Steinbeck Encyclopedia*. Ur. Brian Railsback in Michael J. Meyer. Westport/London: Greenwood Press, 2006. 408–409.
- Yarborough, Richard. »Strategies of Black Characterization in *Uncle Tom's Cabin* and the Early Afro-American Novel.« *New Essays on Uncle Tom's Cabin*. Ur. Eric J. Sundquist. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 45–84.
- Young, Elizabeth. *Disarming the Nation: Women's Writing and the American Civil War*. Chicago: The University of Chicago Press, 1999.
- Zelinsky, Mark in Amy Cuomo. »Southern Drama.« *A Companion to the Literature and Culture of the American South*. Ur. Richard Gray in Owen Robinson. Malden/Oxford/Victoria: Blackwell Publishing, 2004. 280–296.
- Žagar, France. »Pogovornost v izvorniku in prevodu našega romana.« *O miših in ljudeh*. John Steinbeck. Maribor: Mariborska literarna družba, 2007. 107–109.

The Reception of Four American Novels and their Slovenian Translations in the Context of Racist Ideology

Keywords: American literature / ideology / racism / Stowe, Harriet Beecher: *Uncle Tom's Cabin* / Twain, Mark: *Adventures of Huckleberry Finn* / Mitchell, Margaret: *Gone with the Wind* / Steinbeck, John: *Of Mice and Men* / literary translation / Slovenian translations / literary reception

A comparison of the reception of *Uncle Tom's Cabin*, *Gone with the Wind*, *Adventures of Huckleberry Finn* and *Of Mice and Men* in the USA and in Slovenia showed substantial differences. While in the United States, the racist elements in these works were somewhat problematic even before the onset of the modern African-American Civil Rights Movement, the same cannot be said of the pre-World War II reception in Slovenia. This changed when a socialist regime was established after the War: racism became unacceptable (at least on the declarative level) and was frequently condemned by Slovenian literary critics. The most severe criticism was characteristic for the first post-War years, when the relations between Yugoslavia (and Slovenia, as part of it) and the United States were extremely tense. However, after the Tito-Stalin split in 1948, Yugoslavia severed its ties with the USSR and other countries of the Eastern Bloc, and moved closer to the Western Bloc, which is also reflected in the writings on the novels in question: condemnations of racism in the United States and of American society in general became less frequent and severe than before. Even when after Stalin's death the relations between Yugoslavia

and the USSR gradually normalized and after Yugoslavia became one of the founders of the Non-aligned Movement (which opposed all forms of racism), the reception of the novels in question did not change substantially. The reception of the 1948 translation of *Adventures of Huckleberry Finn* and of the 1954 translation of *Uncle Tom's Cabin* was probably also somewhat influenced by the shifts in the translations. In the former novel, racist manifestations were at times intensified, which may have led to more severe condemnations of American society, while in the latter novel, racist stereotypes were frequently softened, and therefore the racist characterization of African-American characters could not be condemned. It can thus be concluded that in some cases both the translation strategy for a particular work and the reception of this work were influenced by the contemporary socio-political situation in the target culture and by the relations between the cultures involved in the translation process.

Maj 2015